

Petrenko, Ya.V. (2014). Information systems and technologies in accounting and auditing: teach. guide for self-study [Інформаційні системи і технології в обліку та аудиті], Kramatorsk, 320 p.

**Чернікова Ірина Борисівна**, канд. екон. наук, доц., кафедра бухгалтерського обліку та аудиту, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вл. Ключківська. 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (050)2226489; e-mail: professor58@mail.ru.

**Черникова Ирина Борисовна**, канд. экон. наук, доц., кафедра бухгалтерского учета и аудита, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Ключковская. 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (050)2226489; e-mail: professor58@mail.ru.

**Chernikova Irina**, PhD in Economics, Associate Professor, Department of accounting and auditing, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkovskava str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (050)2226489; e-mail: professor58@mail.ru.

**Якуба Євгенія Василівна**, здобувач, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вл. Ключківська. 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (095)4021968, e-mail: yakuba-evgeniya@mail.ru.

**Якуба Евгения Васильевна**, соискатель, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Ключковская, 333. г. Харьков. Украина, 61051. Тел.: (095)4021968; e-mail: yakuba-evgeniya@mail.ru.

**Yakuba Evgeniya**, researcher, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkovskava str. 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (095)4021968; e-mail: yakuba-evgeniya@mail.ru.

*Рекомендовано до публікації канд. екон. наук, доц. І.В. Нестеренко, канд. екон. наук, доц. Н.В. Бойченко.  
Отримано 15.03.2015. ХДУХТ, Харків.*

УДК 330.341.42

## **МІСЦЕ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В ТРАНСАКЦІЙНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ**

**М.В. Левіна**

*Досліджено особливості трансформаційного та трансакційного секторів економіки. Виділено трансакційні види діяльності в Україні, до яких запропоновано відносити підприємства готельного господарства. Проведено аналіз тенденцій розвитку підприємств готельного господарства. Визначено фактори виникнення трансакційних витрат на підприємствах готельного*

---

© Левіна М.В., 2015

господарства в розрізі економічних, правових, організаційних, психологічних, технологічних і соціальних груп.

**Ключові слова:** трансакційна галузь, трансакційні витрати, підприємство готельного господарства, аналіз, фактор виникнення.

## МЕСТО ПРЕДПРИЯТИЙ ГОСТИНИЧНОГО ХОЗЯЙСТВА В ТРАНСАКЦИОННОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

**М.В. Левина**

*Исследованы особенности трансформационного и трансакционного секторов экономики. Выделены трансакционные виды деятельности в Украине, к которым предложено относить предприятия гостиничного хозяйства. Проведен анализ тенденций развития предприятий гостиничного хозяйства. Определены факторы возникновения трансакционных издержек на предприятиях гостиничного хозяйства в разрезе экономических, правовых, организационных, психологических, технологических и социальных групп.*

**Ключевые слова:** трансакционная отрасль, трансакционные издержки, предприятие гостиничного хозяйства, анализ, фактор возникновения.

## ROLE OF THE HOTEL INDUSTRY IN THE TRANSACTION SECTOR OF THE ECONOMY

**M. Levina**

*The features of transformation (conversion of productive resources in the finished product) and transactional (service of resources, products or services redistribution process) sectors of economy are discovered in the article. It is proposed to include section I "Temporary localization and catering", which comprises hotel companies in to transactional sector. Types of the hotel industry transformation costs are distinguished including: equipment room stock costs and room customer service costs; salary of workers employed in room service. Hotel industry enterprises trends in Ukraine are analyzed in terms of: number of hotels (2000-2013); number of visitors in hotels and other places for temporary residence (2000-2013); distribution companies by the types of hotels (2013); dynamics of hotels income and expenses (2006-2013). Factors of transaction costs occurrence in hotel industry are determined in terms of economic, legal, organizational, psychological, technological and social groups.*

**Keywords:** transaction branches of economy, transaction costs, hotels, analysis, factors of transaction costs occurrence.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Трансакційні витрати відіграють визначальну роль у функціонуванні ринкового механізму. Величина трансакційних витрат в економіці впливає на

економічний розвиток. Їх збільшення – це результат поглиблення суспільного розподілу праці, що не лише зумовлює зростання продуктивності використовуваних факторів виробництва, а й підвищує рівень спеціалізації, сприяє зростанню складності обмінів, неоднорідності сторін, які беруть у них участь, нестабільності складу учасників угод, розсіяності інформації про контрагентів, збільшенню ризику втрати координації в системі добровільних обмінів тощо. Це призводить до певної декомпозиції економічної системи, потребує її трансформації та обов'язкового врахування трансакційних витрат, які зростають унаслідок ускладнення обмінів.

За одностайною думкою економістів, трансакційні витрати досить складно піддаються вимірюванню, тим більше, що деякі з них мають приховану форму (хабарі, подарунки, приховані послуги). Проте можна оцінювати загальну динаміку трансакційних витрат порівняно з показниками трансформаційних витрат на підприємствах різних галузей економіки. Тому для виокремлення трансакційних витрат у діяльності підприємств готельного господарства доцільно визначити їх місце в трансакційному секторі економіки та дослідити фактори, які впливають на їх виникнення, що дозволить їх мінімізувати.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Відомі економісти інституціональної теорії Дж. Уолліс і Д. Норт запропонували розглядати сучасну економіку з точки зору взаємодії двох відповідних секторів: трансформаційного (галузі, які відповідають за перетворення виробничих ресурсів на кінцеву готову продукцію) та трансакційного (усі галузі, які обслуговують процес перерозподілу ресурсів, продукції чи послуг) [1]. Серед українських учених, які спробували адаптувати методику та ідею американських учених до оцінювання трансакційного сектору України, слід відзначити С.І. Архієреєва, Л.В. Базалієва, І.С. Коропецького, Ж.В. Поплавську, М.В. Вергуненка.

Незважаючи на значну кількість досліджень, що стосуються оцінки трансакційного сектору економіки, проблема вимірювання трансакційних витрат на підприємствах готельного господарства, їх місце в трансакційному секторі економіки залишаються методологічно невіршеними, а отже відсутні й відповідні показники, що характеризують фактори впливу на їх виникнення.

**Мета статті.** Метою статті є визначення місця підприємств готельного господарства в трансакційному секторі економіки та виділення факторів, які впливають на виникнення трансакційних витрат у діяльності підприємств готельного господарства.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Професор О.С. Чмир до трансакційних видів діяльності відносить галузі, які не продукують певних матеріальних благ, а є обслуговуючими та створюють необхідні умови функціонування ринку, забезпечують доступ до суспільних інститутів. За такого підходу автор зазначає, що трансакційні види діяльності включатимуть дві групи: трансакційні галузі приватного сектору (торгівля, фінанси та операції з нерухомістю, банківська справа та страхування, транспорт, зв'язок, матеріально-технічне постачання та збут, дослідження та розробки, інформаційні послуги) та суспільного сектору (державне управління) [2, с. 6].

До трансакційних галузей приватного сектору необхідно відносити й підприємства готельного господарства, характерними особливостями яких є надання послуг із розміщення гостей у готелях, організація їх харчування через мережу різних типів підприємств (ресторани, бари, кафетерії тощо), а також побутове, фінансове, транспортне, культурно-розважальне, медично-оздоровче обслуговування, послуги зв'язку [3, с. 26]. На цьому наполягають і такі вчені, як Т.В. Пасентко та Ж.В. Поплавська, які до трансакційного сектору відносять такі галузі, як оптову та роздрібну торгівлю, транспорт і зв'язок, готелі й ресторани, фінансова діяльність, операції з нерухомістю, державне управління [4, с. 131; 5, с. 93].

Відповідно до видів економічної діяльності, які виділені в класифікаторі ДК 009:2005, професор О.С. Чмир запропонував для дослідження та оцінки ринку трансакційних послуг використовувати дані за відповідними секціями. Зважаючи на те, що чинність КВЕД-2005 припинено з 31.12.2013 року та введено в дію національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності» [6], пропонуємо доповнити види діяльності, запропоновані автором із урахуванням вимог нового класифікатора, та включити до трансакційного сектору економіки секцію І «Тимчасове розміщування й організація харчування», до якої належать підприємства готельного господарства (табл. 1).

Проте навіть найбільш показових трансакційних галузях тією чи іншою мірою наявні трансформаційні витрати, наприклад, для підприємств готельного господарства це всі матеріальні витрати, які включаються в собівартість готельних послуг (витрати, що безпосередньо використовуються для оснащення номерного фонду й обслуговування клієнтів у номері, заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим обслуговуванням номерного фонду тощо).

Таблиця 1

## Транзакційні види діяльності в Україні

Галузь	Код за КВЕД	Розділ КВЕД
<i>Приватний сектор</i>		
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	Секція G	45 – Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт 46 – Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами 47 – Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	Секція H	49 – Наземний і трубопровідний транспорт 50 – Водний транспорт 51 – Авіаційний транспорт 52 – Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту 53 – Поштова та кур'єрська діяльність
Тимчасове розміщування й організація харчування	Секція I	55 – Тимчасове розміщування
Інформація та телекомунікації	Секція J	62 – Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність 63 – Надання інформаційних послуг
Фінансова та страхова діяльність	Секція K	64 – Надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення 65 – Страхування, перестраховання та недержавне пенсійне забезпечення, крім обов'язкового соціального страхування 66 – Допоміжна діяльність у сферах фінансових послуг і страхування
Професійна, наукова та технічна діяльність	Секція M	69 – Діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку 72 – Наукові дослідження та розробки
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	Секція N	77 – Оренда, прокат і лізинг
<i>Суспільний сектор</i>		
Державне управління	Секція O	84 – Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування

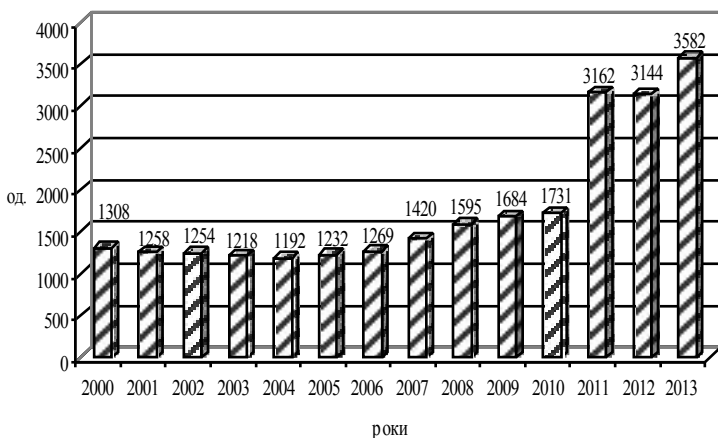
Для оцінки трансакційного сектору України розмір трансакційних витрат необхідно поетапно оцінювати за кожним підприємством окремо, за видом діяльності, а потім загалом за країною. У працях І.П. Булеєва [7, с. 140–152] та О.В. Шепеленко [8, с. 228–231] недостатність і недосконалість інформаційного забезпечення для вимірювання трансакційних витрат на рівні підприємства пояснюється неготовністю бухгалтерського обліку до інституціональних нововведень, що у свою чергу ускладнює можливості кількісної оцінки аналогічних показників на макрорівні. Для вирішення цієї проблеми вчені пропонують виокремлювати трансакційні витрати шляхом вибірки необхідних даних із окремих рахунків бухгалтерського обліку. Повністю погоджуючись з науковцями, у межах дослідження зупинимося на розробці методики визначення та ідентифікації в системі бухгалтерського обліку трансакційних витрат на прикладі готельних підприємств.

Для цього на початку необхідно провести аналіз тенденцій розвитку підприємств готельного господарства в Україні, а для виокремлення трансакційних витрат в їх діяльності провести аналіз динаміки доходів і витрат підприємств готельного господарства.

За результатами дослідження, у 2013 р. в Україні функціонувало 3582 підприємства готельного господарства із загальною кількістю номерів – 89,7 тис., у тому числі з 179,1 тис. місць (рис. 1) [9].

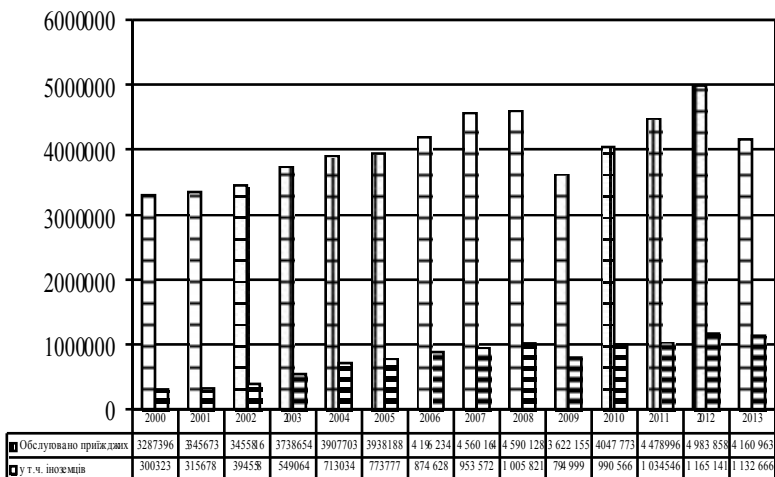
Значне зростання кількості підприємств готельного господарства за 2011–2013 рр. (у 2,7 разів порівняно з 2000 роком) пов'язано з проведенням чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012» в Україні, бо однією з вимог УЄФА (Союзу європейських футбольних асоціацій (англ. Union of European Football Associations, в українській транслітерації УЄФА) була якісна та кількісна підготовка готельної та туристичної інфраструктури як однієї з трьох важливих компонент після спортивної та транспортної. Кількість туристів (у т. ч. іноземних) також сягнула своєї рекордної позначки в 2012 році та склала майже 4984 тис. осіб, а в 2013 році збільшилася порівняно з 2000 роком в 1,3 разів (рис. 2) [9].

Відповідно до функціональної структури, за даними 2013 року, найбільш поширеними типами готельних підприємств у загальній їх кількості по Україні є готелі – 49,2%, або 1761 одиниця, а також туристичні бази, гірські притулки, студентські літні табори, інші місця для тимчасового розміщення – 41,3%, або 1479 одиниць, найменш поширеними – кемпінги – 0,64%, або 23 одиниці, та хостели – 0,67%, або 24 одиниці (рис. 3).

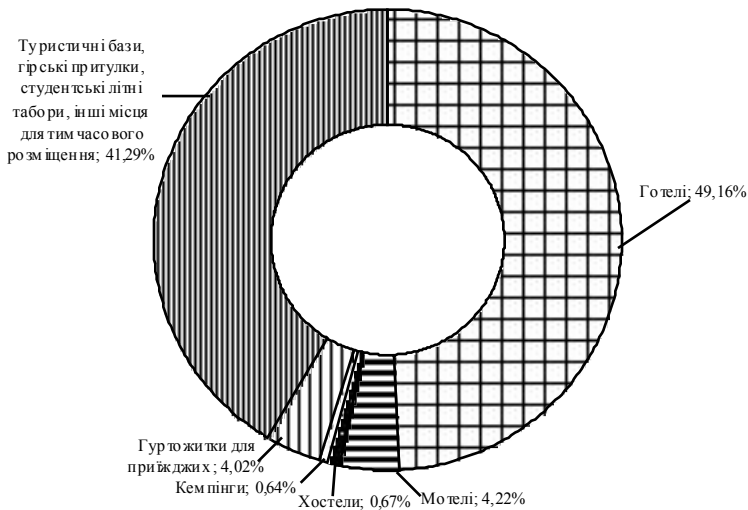


**Рис. 1. Кількість підприємств готельного господарства в Україні**

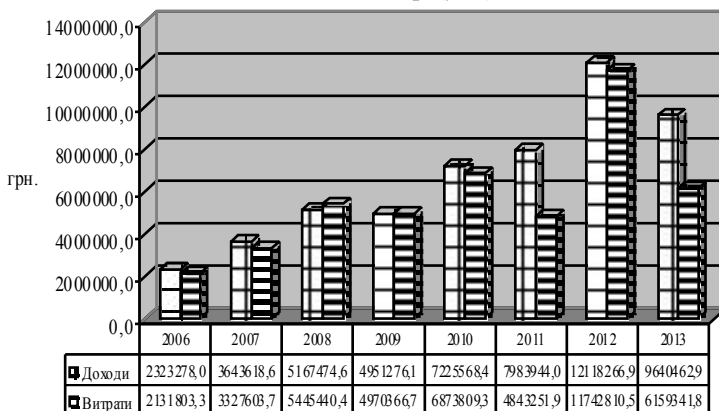
Аналіз динаміки доходів і витрат підприємств готельного господарства довів, що за останні роки спостерігалось збільшення в чотири рази розміру доходів і майже в три рази витрат, що пов'язано перш за все зі значним зростанням кількості готельних підприємств в Україні (рис. 4).



**Рис. 2. Кількість приїжджих, які обслуговувалися в готелях та інших місцях для тимчасового проживання**



**Рис. 3. Розподіл підприємств готельного господарства за типами в 2013 р. (у %) [9]**



**Рис. 4. Динаміка доходів і витрат підприємств готельного господарства**

У 2013 році найбільшу частку доходів у їх загальній сумі склали доходи від основного виду діяльності (60,7%), в статтях витрат – операційні витрати (матеріальні витрати, оплата праці, відрахування на соціальні заходи, відрахування на амортизацію, інші операційні витрати) (81,1%). Для визначення частки трансакційних витрат у загальній сумі витрат підприємств готельного господарства необхідно



класифікувати їх відповідним чином і визначити фактори, що спричиняють їх виникнення.

Традиційно виділяють такі групи факторів виникнення трансакційних витрат: економічні, правові, організаційні, психологічні, технологічні, соціальні. Стосовно готельних підприємств до визначених груп необхідно відносити елементи, виділені в табл. 2.

Таблиця 2

**Фактори виникнення трансакційних витрат на підприємствах готельного господарства**

Група факторів	Характеристика
1	2
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> <li>– контрактна природа підприємства (усі відносини, що виникають між готельними підприємствами як суб'єктами господарювання та споживачами готельних послуг, оформляються на основі контрактних відносин);</li> <li>– конкурентна боротьба (для поліпшення своїх позицій на ринку підприємства готельних послуг використовують, зокрема, якість послуг, ціну, високий сервіс, пропонують унікальні послуги, гнучку систему знижок, рекламу);</li> <li>– конкурентоспроможність (визначається масштабами ринку, видом конкурентного ринку; стратегією просування готельних послуг; еластичністю попиту на послуги тощо). Дослідження доводить, що більш успішними є готельні підприємства, які розширюють коло послуг, які надаються, і розробляють власну конкурентну стратегію</li> </ul>
Правові	<ul style="list-style-type: none"> <li>– проведення діяльності в рамках закону (витрати на реєстрацію юридичної особи, одержання ліцензії, одержання юридичної адреси тощо);</li> <li>– сертифікація послуг із тимчасового розміщення (проживання);</li> <li>– категоризація готелів;</li> <li>– оптимізація оподаткування (зниження податкового навантаження шляхом підбору більш зручних податкових режимів);</li> <li>– ухилення від легальних санкцій (плата за послуги податкових та інших консультантів);</li> <li>– ухилення від оподаткування;</li> <li>– нелегальні способи вирішення конфліктів тощо</li> </ul>

Організаційні	До організаційних факторів належать перешкоди, пов'язані з недосконалою організаційною структурою управління готельним підприємством, нечітким делегуванням повноважень, потребою розширеної інформації для виконання поставлених завдань тощо
Психологічні	До психологічних факторів варто віднести перешкоди, що виникають у досягненні цілей і особистих потреб людини, з одного боку, стосовно готельних послуг, а з іншого – потреб трудового колективу. Вони характеризують позавиробниче середовище людини та її емоційно-психологічний стан
Технологічні	Технологічні фактори є тими перешкодами, що виникають під час досягнення поставлених цілей готельного підприємства, наслідком чого може стати незаплановане підвищення собівартості готельних послуг; підвищення непродуктивних витрат, що не входять до складу собівартості; зростання непередбачених витрат на забезпечення належного рівня якості послуг, що надаються
Соціальні	Соціальні фактори включають високу щільність кадрів серед працівників апарату управління, невідповідний кваліфікаційний рівень; недостатній ступінь оснащення управлінської праці готельних підприємств тощо

**Висновки.** Під час аналізу транзакційних витрат з усіх перелічених факторів найбільша увага приділяється першим двом групам, але це не означає, що інші фактори необхідно уникати, адже вони пов'язані між собою і мають розглядатися системно. Кожна група факторів виникнення транзакційних витрат на підприємствах готельного господарства має знайти облікову інтерпретацію. Із цією метою в подальших дослідженнях потребує напрацювання класифікація транзакційних витрат, методичні засади первинного документування, систематизації на бухгалтерських рахунках і узагальнення у звітності фактів господарського життя підприємств готельного господарства, що спричиняють виникнення транзакційних витрат. Лише такий підхід дозволить сформувати ефективну модель інформаційного забезпечення управління та створить умови адекватного планування фінансових результатів діяльності підприємств готельного господарства.

#### Список джерел інформації / References

1. Wallis, J., North, D. (1986), Measuring the Transaction Sector in the American Economy, 1870–1970 (in Gallman (ed.), Long Term Factors in American Economic Growth, University of Chicago Press, Chicago, p. 148.

2. Чмир О. С. Сектор трансакційних послуг в системі національної економіки / О. С. Чмир // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2010. – № 43. – С. 6–14.

Chmyr, O.S. (2010), “Transactional services sector in the national economy” [“Sektor transaktsiynykh posluh v systemi natsional'noyi ekonomiky”], *Bulletin of Chernihiv State Technological University*, ChDTU, Chernihiv, No. 43, pp. 6-14.

3. Янчева Л. М. Облік і аудит собівартості готельних послуг : монографія / Л. М. Янчева, Н. С. Герасимова, М. В. Левіна. – Х. : ХДУХТ, 2013. – 208 с.

Yancheva, L.M., Gerasimova, N.S., Levina, M.V. (2013), *Accounting and auditing cost of hotel services [Oblik i audyt sobivartosti hotelnykh posluh]*, Kharkiv State University of Food Technology and Trade, Kharkiv, 208 p.

4. Паєнтко Т. В. Трансакційні витрати фіскального регулювання фінансових потоків / Т. В. Паєнтко // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Вип. 1 (21). – С. 129–137.

Paentko, T.V. (2013), “Transaction costs of fiscal regulation of financial flows” [“Transaktsiini vytraty fiskalnoho rehuliuвання finansovykh potokiv”], *Finance, accounting and auditing*, Vol. 1 (21), pp. 129-137.

5. Поплавська Ж. В. Сектор трансакцій в Україні: проблеми оцінки і розвитку / Ж. В. Поплавська // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. – Донецьк : ДонНТУ, 2006. – Вип. 103, т. 1. – С. 89–94.

Poplavska, J.V. (2006), “Sector transactions in Ukraine: the problem of assessment and development” [“Sektor transaktsiiv v Ukraini : problemy otsinky i rozvytku”], *Proceedings of Donetsk National Technical University*, Issue 103, Vol. 1, Donetsk National Technical University, Donetsk, pp. 89-94.

6. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД) (ДК 009:2010) [Електронний ресурс] : [прийнята Наказом Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010. – № 457]. – Режим доступу : [http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10\\_i.html](http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html)

“Classification of Economic Activities (NACE) (SC 009:2010)” [“Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti (KVED) (DK 009:2010)”], available at: [http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10\\_i.html](http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html)

7. Булеев И. П. Управление трансакционными издержками в переходной экономике / И. П. Булеев ; НАН Украины, Ин-т экономики промышленности. – Донецк, 2002. – 154 с.

Buleev, I.P. (2002), *Management transaction costs in the transitional economy [Upravlenye transaktsionnyimi yzderzhkami v perekhodnoi ekonomyke]*, Institute of Industrial Economics, Donetsk, 154 p.

8. Шепеленко О. В. Трансакционные издержки в переходной экономике: проблемы теории и практики : монография / О. В. Шепеленко ; МОН Украины, Донецкий нац. ун-т экономики и торговли им. М. Туган-Барановского. – Донецк, 2007. – 360 с.

Shepelenko, O.V. (2007), *Transaction costs in a transition economy: theory and practice problems [Transaktsionnyie yzderzhky v perekhodnoi ekonomyke: problemy teoryi u praktyky]*, Donetsk Nat. Univ of Economics and Trade. Mikhail Tugan-Baranovsky, Donetsk, 360 p.

9. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

“The official website of the State Statistics Committee” [“Ofitsiyniy sait Derzhavnoho komitetu statystyky”], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>

**Левіна Марія Вікторівна**, асп., кафедра бухгалтерського обліку та аудиту, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)770-11-53; e-mail: [akseniya\\_nest@mail.ru](mailto:akseniya_nest@mail.ru).

**Левина Мария Викторовна**, асп., кафедра бухгалтерского учета и аудита, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)770-11-53; e-mail: [akseniya\\_nest@mail.ru](mailto:akseniya_nest@mail.ru).

**Levina Maria**, postgraduate student, Accounting and Audit Department, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkovskaya str., 333, Kharkov, Ukraine, 61051. Tel.: (057)770-11-53; e-mail: [akseniya\\_nest@mail.ru](mailto:akseniya_nest@mail.ru).

*Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. А.С. Крутовою.  
Отримано 15.03.2015. ХДУХТ, Харків.*